

МОДЕЛЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

У статті розглядається модель соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями засобами професійно-трудового навчання в умовах Дніпропетровського навчально-реабілітаційного центру «ШАНС» Дніпропетровської обласної ради. Визначені її структурні складові, дається характеристика основним профілям професійно-трудового навчання: малярно-штукатурної справи, столярної справи, слюсарної справи, швейної справи, прикладної праці, квітникарства, соціально-побутового орієнтування. Обґрунтовано необхідність практичної діяльності школярів на виробництві. Визначені шляхи здійснення позакласної роботи щодо опанування зазначених профілів через створення відповідних відділень трудових майстерень.

Ключові слова: соціалізація, модель соціалізації, діти з інтелектуальними порушеннями, навчально-реабілітаційний центр, профілі професійно-трудового навчання.

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах соціально-економічних змін, висуваються нові вимоги до соціального становлення учнів з інтелектуальними порушеннями, їх психічного і особистісного розвитку, що не відповідає потенціалу дітей.

Саме тому в спеціальному навчальному закладі має бути запроваджена осучаснена, більш ефективна, модель соціалізації, пріоритетними завданнями якої визначаються наступні: виховання у дитини зацікавленого ставлення до навчання та праці, формування у неї позитивних якостей особистості, певних можливостей; створення сприятливих умов для її розумового, етичного, духовного та фізичного розвитку та інтеграції у соціум.

Проблема соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями є однією з найважливіших у спеціальній педагогіці. Вона представлена значною низкою досліджень (Ю.О. Бистрова, В.І. Бондар, А.М. Висоцька, Л.С. Виготський, О.П. Глоба, А.І. Долженко, В.В. Засенко, В.М. Синьов, Є.П. Синьова, І.В. Татьянчикова, О.П. Хохліна та ін.), які відмічають, що соціалізація дитини є умовою становлення особистості, засвоєння нею соціальних норм, цінностей, правил поведінки, суспільного поводження. Соціальна самореалізація учня з інтелектуальними порушеннями в спеціальному навчальному закладі потребує створення певних умов та визначення засобів соціалізації. Зазначені дослідження переконливо доводять, що ефективним засобом соціалізації цих дітей є професійно-трудове навчання та діяльність у спеціальному навчальному закладі.

Багаторічний досвід функціонування Дніпропетровського навчально-реабілітаційного центру (НРЦ) «Шанс» дав змогу запропонувати систему корекційно-виховної роботи, спрямовану на успішність соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, рекомендована модель соціалізації учнів на основі організації професійно-трудового навчання в НРЦ функціонує в умовах єдиного внутрішнього та зовнішнього простору, організація якого базується на положеннях гуманістичної психології, ранньої педагогічної допомоги, а також на принципах диференційованого, індивідуального та діяльнісного підходів. Соціалізація здійснюється на уроках, а також у позакласній виховній роботі.

Модель передбачає наступні структурні складові:

1) *нормативно-правове забезпечення соціалізації учнів з інтелектуальними порушеннями.*

Дана складова орієнтує педагогів на нормативно правові акти, які регламентують правові відносини в корекційній освіті і містять вимоги до змісту навчання та виховання дітей зазначеної категорії;

2) *особистість учня з інтелектуальними вадами та особливості його соціалізації.* Ці діти відчувають труднощі як у навчанні, так і у соціальній адаптації, оскільки у них несформованими є всі сторони пізнавальної діяльності. Ось чому за основу беруться соціально-побутова та соціально-трудова адаптація. При організації корекційно-виховної роботи треба враховувати необхідність формування у дітей життєвих компетентностей. Ефективність професійно-трудової підготовки визначається рівнем її

організації, учні отримують трудову і професійну підготовку, приймають участь у суспільно-корисній праці;

3) *навчально-виховний, корекційно-розвивальний та соціалізаційний простір* навчально-реабілітаційного центру «ШАНС», який включає у себе такі складові:

- профілі професійно-трудового навчання;
- професійно-трудова практика за визначеними профілями;
- корекційно-розвивальні заняття;
- позакласна виховна робота;
- соціально-побутова праця.

Метою цього напрямку роботи з використанням засобів професійно-трудового та соціально-побутового навчання є розвиток здібностей розумово відсталих дітей, їх можливостей до усвідомленої трудової діяльності та підготовка до самостійного життя. Ця робота, яка починається з 5 класу і охоплює весь подальший період навчання, здійснюється у межах допрофесійної трудової підготовки у спеціальному навчальному закладі.

Слід зазначити, що завдяки достатній матеріально-технічній і навчально-методичній базам, що дає підставу реалізуватися кожній дитині, а також потенціалу кваліфікованих педагогів, які розуміються на індивідуальних особливостях кожного учня, налагоджена ефективна робота з опанування дітьми наступних профілів:

«Малярно-штукатурна справа».

Даний профіль передбачає опанування школярами з порушеннями інтелекту основами малярно-штукатурної справи. Учні знайомляться з властивостями різноманітних будівельних матеріалів, їх використанням та застосуванням; з різноманітними видами оздоблювальних робіт. Школярі розвивають професійно-трудові навички та вміння працювати з різними оздоблювальними матеріалами й інструментами. Таке навчання активізує пізнавальну діяльність учнів, виховує у них професійні якості: працьовитість, відповідальність, організованість, самостійність, акуратність, відчуття колективізму, взаємодопомоги та взаємної підтримки.

Реалізація запропонованої програми відбувається на уроці, передбачає відповідну практичну частину і різні види самостійних робіт.

«Столярна справа».

У процесі опанування профілем зі столярної справи школярі знайомляться з видами праці, притаманними цій професії: розміткою деталей, пилянням, струганням, свердлінням деревини, скріпленням деталей у вироби та їх оформленням. Вони набувають також навичок володіння столярними інструментами і пристосуваннями, дізнаються правил догляду за ними, деякі з них – виготовляють самі. Крім того, учні вчать працювати на свердильному і токарному верстатах, застосовувати лаки, клеї, фарби, барвники; набувають навичок щодо читання простих креслень, планування послідовності виконання трудових операцій, оцінки результатів своєї (та інших) діяльності. Значна увага приділяється техніці безпеки.

«Слюсарна справа».

Навчання за цим профілем має на меті формування організаційних умінь і навичок поведінки учнів, які притаманні цьому виду праці. Отримання професійних навичок здійснюється за допомогою спеціальних вправ, виконання яких дає підставу співставляти продукцію, що виготовляється, з основними технічними вимогами, які до неї висуваються.

Основна увага приділяється суспільно-корисній та суспільно значущій продукції. Далі, у старших класах, здійснюється перехід від загального курсу професійного навчання до оволодіння знаннями, навичками і вміннями, притаманними певному виду.

«Швейна справа».

Вивчаючи загальний курс швейної справи, учні (дівчата) опановують окремі технологічні операції та виготовлення виробів в цілому, знайомляться з основами технології обробки деталей та їх з'єднання, етапами виготовлення виробу, починаючи від початкової операції (проекування і побудова

креслення) до завершаючої (остаточної обробки). Учні знайомляться з технічними і технологічними властивостями тканин та їх доцільним використанням, отримують інформацію про машини та пристрої, які використовуються у швейному виробництві. Достатнє оволодіння цими знаннями і практичними вміннями дає можливість учням після закінчення навчально-реабілітаційного центру працювати на швейному виробництві, а також використовувати їх у власному побуті: самостійно виготовляти речі для дому (торбинки, наволочки, рушники, простирадла, пошиття білизни, одягу), лагодити одяг і білизну, використовувати різні тканини, нитки, фурнітуру тощо.

Базові знання, які учні отримують під час професійної підготовки (5-9 класи) дають їм можливість удосконалювати отримані техніко-технологічні знання та практичні вміння, а також у подальшому опанувати більш вузькі спеціальності (10-клас) на базі вузькопрофільного підприємства.

«Прикладна праця».

Опанування цього профілю спрямоване в основному на формування в учнів емоційно-образного, художнього типу мислення, що є умовою становлення інтелектуальної та духовної діяльності особистості. Неповторність і значущість курсу визначається насамперед спрямованістю на моральне виховання і розвиток здібностей дитини, її творчого потенціалу, формування образного і просторового мислення. У школярів розвивається здатність не лише сприймати складні об'єкти і явища, а й їх оцінювати.

«Квітникарство».

Опанування цього профілю здійснюється відповідно до програми курсу "Квітникарство", яка розрахована на підготовку розумово відсталих учнів до праці помічниками у зеленому, тепличному господарстві. Курс передбачає оволодіння учнями навичками догляду за рослинами, що сприяє розв'язанню завдань естетичного та екологічного виховання, а також розвитку загально - трудових умінь. Після навчання у школі випускники мають можливість продовжувати навчання за цією спеціальністю у професійно-технічних училищах (коледжах).

Вивчення учнями цього курсу передбачає:

- ознайомлення з роботами щодо вирощування рослин (на прикладі невимоглих квітково-декоративних культур);
- ознайомлення з умовами вирощування і правилами догляду за кімнатними рослинами;
- оволодіння знаннями, необхідними для вирощування, догляду за різними видами рослин;
- набуття практичних умінь і навичок з вирощування розсади квітково-декоративних рослин.

«Соціально-побутове орієнтування».

Соціалізація дітей з порушеннями інтелекту активно здійснюється на заняттях соціально-побутового орієнтування. Вони забезпечують можливість формувати та удосконалювати необхідні їм навички самообслуговування, ведення домашнього господарства, орієнтування в навколишньому середовищі, а також знайомитися на практиці з підприємствами, організаціями і установами, які їм будуть необхідні (доведеться звертатися з різних питань) в самостійному житті. У цьому зв'язку особливого значення мають розділи, спрямовані на формування в учнів умінь користуватися послугами підприємств служби побуту, торгівлі, зв'язку, транспорту, медичної допомоги. Крім того, ці заняття сприяють засвоєнню прийнятих у суспільстві норм поведінки, виробленню навичок спілкування з оточуючими людьми.

Робота навчально-реабілітаційного центру після опанування всіма вище зазначеними профілями передбачає здійснення відповідної практики, яка організується на базі закладу або за його межами. У нашому закладі визначена і налагоджена система співпраці з Дніпропетровським центром професійно-технічної освіти туристичного сервісу, Дніпропетровським вищим професійним училищем будівництва, Дніпропетровським навчально-виробничим центром №2, з провідним українським виробником дитячого та підліткового одягу ТОВ «ТМ Зіронька», яка передбачає: розроблення сучасних підходів та нових технологій до розв'язання проблеми професійної самореалізації старшокласників; організацію виробничого навчання та практики на базі професійно-технічного навчального закладу; участь у педагогічних радах, позакласних заходах; організацію днів відкритих дверей; навчально-

виробничі екскурсії. Досвід такої роботи визначає позитивні перспективи щодо працевлаштування випускників на підприємства, в установи та інші структури.

Позакласна робота через опанування профілями професійно-трудового навчання реалізується через створення відділень на базі профільних трудових майстерень (табл. 1).

Таблиця 1 Відділення профільних трудових майстерень

Майстерні	Відділення
малярно-штукатурна	ремонтно-будівельні роботи
столярна	виготовлення та ремонт шкільних меблів
	виготовлення та ремонт дитячих ігрових меблів
	художнє випалювання
слюсарна	пакування метизів
швацька	шиття та ремонт верхнього одягу
	шиття та ремонт робочого одягу
	шиття та ремонт постільної білизни
прикладної праці	художня вишивка
	Ручна праця
	Петриківський розпис

Значну увагу в нашому закладі приділяють гуртковій роботі, яка здійснюється за основними напрямками професійно-трудової підготовки.

4) *результати соціалізації учнів* Дніпропетровського навчально-реабілітаційний центру «Шанс», які були отримані на підставі моніторингу їх подальшого навчання та працевлаштування, свідчать про достатній рівень соціалізації. Отже, із 267 випускників 184 учні (70%) – поступили до ПТУ, 11 учнів (3,5%) – самостійно працевлаштувались, 11 учнів (3,5%) – навчались у центрі реабілітації, 7 учнів (3%) – продовжили навчання у вечірній школі, 54 учня (20%) – направлено на ВТЕК (див. рис. 1).

Випускники 2006 – 2015 н.р.

5) *умови та ресурсне забезпечення соціалізації учнів* Дніпропетровського навчально-реабілітаційного центру «Шанс».

Для досягнення позитивних результатів щодо соціалізації учнів з порушеннями інтелекту у спеціальному закладі створено умови, які дають їм змогу достатньо ефективно та успішно оволодіти знаннями та навичками соціальної спрямованості. Виходячи з цього, виникає питання матеріально-технічного забезпечення професійно-трудової діяльності школярів. На базі нашого навчально-реабілітаційного центру функціонують майстерні: три швацькі, прикладного мистецтва, ручної праці, столярна, слюсарна та малярно-штукатурна.

Отже, представлена модель соціалізації учнів Дніпропетровського навчально-реабілітаційного центру «Шанс» сприяє засвоєнню ними певною системою знань соціальної спрямованості, формуванню відповідних умінь і навичок, підвищенню ефективності їх професійно-трудової діяльності.

Використана література:

1. Бондар В.І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності / В.І.Бондар. – К.: Рад.шк., 1988. – 128 с.
2. Татьяначикова І.В. Психолого-педагогічні основи соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку: монографія / І.В. Татьяначикова. – Слов'янськ: Видавництво Б.І.Маторіна, 2014. – 431 с.
3. Татьяначикова І.В. Теоретичні засади забезпечення соціалізації учнів допоміжної школи / І. В. Татьяначикова // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук, праць / за заг. ред. проф. І. Сипченка. - Слов'янськ : СДПУ, 2011. - Вип. LV, ч. 3.
4. Татьяначикова І.В. Роль спеціального навчального закладу у формуванні особистості учнів з інтелектуальними вадами в процесі їхньої соціалізації / І. В. Татьяначикова // Освіта та наука в умовах глобальних викликів : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., 7-9 червня 2012 р. - Сімферополь : Крим, ін-т бізнесу, 2012
5. Шипицына Л.М. "Необучаемый" ребенок в семье и обществе: Социализация детей с нарушением интеллекта / Л.М.Шипицына. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб.: Речь, 2005. – 477 с.

References:

1. Bondar V.I. Pidgotovka uchniv dopomizhnoi shkoli do samostijnoi trudovoi dijalnosti / V.I.Bondar. – K.: Rad.shk., 1988. – 128 s.
2. Tat'janichikova I.V. Psihologo-pedagogichni osnovi socializacii ditej z vadami intelektualnogo rozvitku: monografija / I.V. Tat'janichikova. – Slov'jansk: Vidavnictvo B.I.Matorina, 2014. – 431 s.
3. Tat'janichikova I.V. Teoretichni zasadi zabezpechennja socializacii uchniv dopomizhnoi shkoli / I.V. Tat'janichikova // Gumanizacija navchal'no- vihovnogo procesu: zb. nauk, prac' / za zag. red. prof. I. Sipchenka. - Slov'jans'k : SDPU, 2011. - Vip. LV, ch. 3.
4. Tat'janichikova I.V. Rol' special'nogo navchal'nogo zakladu u formuvanni osobistosti uchniv z intelektual'nimi vadami v procesi ihn'oi socializacii / I. V. Tat'janichikova // Osvita ta nauka v umovah global'nih viklikiv : materialy V mizhnar. nauk.-prakt. konf., 7-9 chervnja 2012 r. - Simferopol' : Krim, in-t biznesu, 2012
5. Shipicyna L.M. "Neobuchaemyj" rebenok v sem'e i obshhestve: Socializacija detej s narusheniem intellekta / L.M.Shipiyna. – [2-e izd., pererab. i dop.]. – SPb.: Rech., 2005. – 477 s.

Тороп К.С. Модель социализации детей с интеллектуальными нарушениями в условиях учебно-реабилитационного центра.

В статье рассматривается модель социализации детей с интеллектуальными нарушениями средствами профессионально-трудового обучения в условиях Днепрпетровского учебно-реабилитационного центра «Шанс» Днепрпетровского областного совета. Обозначены ее структурные составляющие, дается характеристика основным профилям профессионально-трудового обучения: малярно-штукатурного дела, столярного дела, слесарного дела, швейного дела, прикладного труда, цветоводства, социально-бытовой ориентировки. Обоснована необходимость практической деятельности школьников на производстве. Обозначены направления внеклассной работы по представленным профилям через создание соответствующих отделений трудовых мастерских.

Ключевые слова: социализация, модель социализации, дети с интеллектуальными нарушениями, учебно-реабилитационный центр, профили профессионально-трудового обучения.

Torop K.S. The model of socialization of children with intellectual disabilities in conditions of the educational-rehabilitation center.

The article discusses the model of socialization of children with intellectual disabilities by means of vocational training in the Dnipropetrovsk educational- rehabilitation center "Chance" of the Dnipropetrovsk region Council. Its structural components are noticed and there are characterized the basic profiles of vocational training: painting-plastering, carpentry, plumbing, sewing, applied labor, floriculture, social orientation. The necessity of practical activity of students on the production is substantiated. The areas of some extracurricular work in the presented profiles are designated through appropriate offices of the labor workshops.

Keywords: socialization, socialization model, children with intellectual disabilities, educational-rehabilitation center, profiles of vocational training.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 20.09. 2015 р.

Рецензент: д. пед. н., акад. Бондар В.І.